

Iekļaujoša izglītība bez smagnējas attieksmes un ar vieglu elastību, jeb Laužot stereotipus

Iļze Brinkmane

Iekļaujoša izglītība ir saistīta ar iekļaujošu sabiedrības vidi, tādēļ būtiski, cik vide ir sakārtota šī mērķa sasniegšanai. Ventspils Izglītības pārvalde īsteno starptautisku Centrālā Baltijas jūras reģiona programmas projektu *Laužot stereotipus*, un mērķis ir rast praktiskus risinājumus un izstrādāt metodes iekļaujošas izglītības pakalpojumu sniegšanas kvalitātes uzlabošanai. Sadarbībā ar projekta partneriem – Somijas Metropolijas Lietišķo zinātņu universitātes un Narvas valodu liceja (Igaunija) pārstāvjiem tiek apzināta visu triju valstu līdzšinējā pieredze, lai vēlāk izstrādātu vienotu metodoloģiju, sniedzot dažāda veida atbalstu pirmsskolas un skolas vecuma bērniem. *Skolas Vārds* sarunā ar projekta dalībniecēm mēģinājām salīdzināt Somijā novēroto ar situāciju mūsu sabiedrībā un izglītības iestādēs.

Atšķirīga sabiedrības uztvere un speciālistu pieejamība

“Pozitīvi, ko būtu vēlams ieviest arī Latvijā, ir vienlīdzības princips. Bērni mācās dzīvesvietas tuvākajā skolā, jo Somijā visās skolās ir vienāds nodrošinājums un bērniem tiek radīti vienādi apstākļi. Helsinkos nav elitāru skolu vai izglītības iestādes sociāli nestabilām ģimenēm, tādēļ atkrīt jautājums par ilgstošu atrašanos ceļā līdz skolai, vai ārpusstundu izglītību,” norāda **Ventspils Izglītības pārvaldes izglītības darba speciāliste Liene Polence**. Viņa atzīst, ka visās projekta dalībvalstīs galvenais ir cilvēkresurss, jo speciālistu sāk trūkt visur, piemēram, Somijā trūkst skolu psihologi, bet somu kolēģi bijuši pārsteigti, ka Latvijā izglītības iestādēs strādā logopēdi, jo viņu valstī logopēdu palīdzība ir pieejama tikai medicīnas iestādēs. “Tāpat pie mums logopēds ir vieglāk sasniedzams un palīdz bērniem jau no 3 gadu vecuma, par ko saņēmām kaimiņvalstu kolēģu atzinību,” stāsta L. Polence.

Ka sevi nedrīkstam noniecināt, piekrīt **Ventspils 4. vidusskolas logopēde Indra Reisone**. Viņasprāt, ideju mums netrūkst, vien vajadzīgas brīvas rokas domu lidojumam, taču nevaram nodrošināties ar tādu materiālo bāzi kā ir Somijā. Brīvība nozīmē darbu un atbildību, to lieliski atspoguļo skolēnu brīvība izvēlēties mācību stundu un skolotāju, un motivēti ir arī vecāki, kuru atbildība ir sekot, lai viņu bērni mācītos, jo ir redzējums par nākotnes iecerēm. “Tiek ņemti vērā bērnu talanti un radošums, notiek patiesa sadarbība ar skolotājiem, vecākiem,” secina I. Reisone. Īpašu gaisotni izjutusi jaunajā Helsinku pilsētas bibliotēkā, kas ir kā centrs, kur satiekas da-

Bbseminar Finland – Latvijas komanda (no kreisās) – Ventspils Izglītības pārvaldes izglītības darba speciāliste Liene Polence, Ventspils 2. vidusskolas speciālā pedagoge Inita Embrekte, Ventspils Pārventas pamatskolas direktore un projekta galvenā koordinatore Vēsma Laurecka, Ventspils 4. vidusskolas logopēde Indra Reisone un pirmsskolas izglītības iestādes “Eglīte” logopēde Linda Pūpola.

Somijā iekļaujoša ir visa sabiedrības vide, jo ir ņemts vērā, ka cilvēks vēlas gan socializēties, gan būt arī viens, saglabājot privāto telpu. Klasēs ir iespējas no citiem norobežoties – ir ierīkotas klusuma telpas, kur būt vienam, izmanto bīdāmās sienas, lieto austiņas u.tml. Par to liecina arī skolotāju istaba Vesalas skolā, kur ir ierīkota klusuma kabīne telpas stūrī, tādejādi arī paši skolotāji tiek iekļauti.

Valodas sagatavošanas klasē mācās tikai somu valodā. Klasē ir 12 dažādu nacionalitāšu skolēni, strādā divas speciālās izglītības skolotājas.

žādas paaudzes. “Grāmatas lasa vecmāmiņa ar vec-tētiņu, uz kāpnēm sēž, sarunājas un mācās jaunieši, bet mazākie bērni netālu rotaļājas. Daudzviet telpās kāpnēs ir kā simbols, kam ir pat psiholoģiska iedarbība uz cilvēku, atgādinot, ka vienmēr ir kur tiekties uz augšu,” redzētajā dalās I. Reisone. Toties Latvijā logopēdi bērniem ir pieejamāki gan pirmsskolā, gan skolā, bet kaimiņvalstī šādu iespēju nav. Viņasprāt, par skolotāja autoritāti Somijas sabiedrībā liecina fakts, ka tur skolās strādā ļoti daudz vīriešu.

Sabiedrības uztveres atšķirības, izglītības procesa elastību un patiesu skolas autonomiju Somijā ievērojusi arī **Ventspils 2. vidusskolas speciālā pedagoge Inita Embrekte.**

Latvijā ilgus gadus runājam par bērncentrētām mācībām, kas reāli izpaužas kā bērnu limeņošana – iedalīšana grupās ar augstākiem mācību sasniegumiem un grupās, kuriem vajag atbalstu nemainīgi visa mācību gada garumā. Savukārt Somijā notiek diferencētas mācības – skolēnu mācību sniegumu izvērtē nepārtraukti, piemēram, ja kādā mācību jomā tematu apguvis un ir panākumi, tad mācības turpina augstākā līmenī un tēmu mācās padziļināti, vai arī turpina apgūt grupā, kur saņem lielāku atbalstu.

Piemēram, 9. klasē ir 4 klases, kurās katrā vidēji ir 22 līdz 24 skolēni. Sākotnēji viņi ir sadalīti 4 dažādu līmeņu grupās un katrai no tām ir piesaistīts speciālās izglītības pedagogs, kas palīdz un asistē. Tikko skolēns konkrētu tēmu ir apguvis augstākā līmenī, brīvi pāriet uz citu grupu un turpina apgūt padziļināti.

Salīdzinājumā pārsteigusi spēja stundu plānu piešķaņot bērnu psihoemocionālajam noskaņojumam un pašsajūtai. Proti, ja ir nogurums vai grūtības koncentrēties tādām mācību priekšmetam kā matemātika, tad ir iespēja matemātikas stundas vietā doties uz sporta, mājturības u.tml. stundu. Skolās ir cilvēks (menedžeris), kas seko, lai pamatskolā katra mācību priekšmeta paredzētais stundu skaits tiktu apgūts.

Atliek secināt, ka bērni atpazīst savas emocijas un tās tiek respektētas, tādejādi iemācās un prot pašvadīti mācīties. Novērots, ka skolēni haotiski neskraida pa gaitenīem, bet apzinās, ka uz skolu ir ieradušies mācīties. Uz vaicājumu, kā Somijā nosaka robežu, kurus bērnus var iekļaut vispārīglītojošās mācību programmas apgūvē, jo ir bērni ne tikai ar mācību un uzvedības grūtībām, bet arī ar dažādām nopietnām veselības problēmām un konkrētu diagnozi, L. Polence skaidro, ka arī šiem bērniem ir diferencēta pieeja. Piemēram, speciālais pedagogs stāstījis par diviem skolēniem ar garīga rakstura traucējumiem, kuriem grūtības rada fizika, ķīmija, matemātika, bet viņi ir izcili angļu valodā. Eksaktajos mācību priekšmetos viņiem notiek in-

dividuālas nodarbības atsevišķā telpā, kur atbalstu sniedz speciālais pedagogs, taču angļu valodu apgūst kopā ar visiem skolēniem.

Bērni mācās dzīvesvietas tuvākajā skolā, jo Somijā visās skolās ir vienāds nodrošinājums un bērniem tiek radīti vienādi apstākļi.

Tiek ņemtas vērā gan kopējās, gan individuālās vajadzības

Latvijā jūnijā tika organizēts seminārs, kurā dalībnieki apguva jaunas zināšanas par sociāli emocionālās mācīšanās prasmēm un multisensoro pieeju. Partneri viesojās Ventspils 4. vidusskolā, 2. pamatskolā un atbalsta centrā *Cimdiņš*, iepazīstot mācību vidi, kā arī tiekoties ar tur strādājošajiem speciālistiem.

I. Embrekte atzīst, ka uzreiz varējis izjust un pamanīt, ka Somijā iekļaujoša ir visa sabiedrības vide, jo ir ņemts vērā, ka cilvēks vēlas gan socializēties, gan būt arī viens, saglabājot privāto telpu. "Skolās notiek tas pats – ir klases, bet ir arī iespējas no citiem norobežoties – ir ierīkotas klusuma telpas, kur būt vienam, izmanto bīdāmās sienas u.tml. Sākumskolas klasēs atrodas kastes ar austiņām un skolēni tās izmanto, lai slāpētu apkārtējo troksni, rakstot pārbaudes darbus. Zināms, ka bērnus ar autismu spektru nomāc dažādas skaņas un tādēļ biežāk izmantos austiņas, taču viņi jutīsies līdzvērtīgi un neizcelsies, jo austiņas dažkārt lieto visi," skaidro I. Embrekte un piebilst, ka šo ideju izmēģinās vairākās Ventspils skolās. Viņa norāda, ka Latvijā trūkst gan finanšu, gan cilvēkresursu, tādēļ katram pedagogam jābūt arī speciālā pedagoga zināšanām, lai atpazītu bērnu atšķirīgās vajadzības. Sniedzot atbalstu pirmsskolas pedagogiem, izstrādāta programma, lai apgūtu gan teoriju, gan zinātu, kā rīkoties dažādās problēmsituācijās.

Talsos 24. oktobrī notika iekļaujošas izglītības konference "Laimīgs bērns izglītības iestādē", kurā akcentēta diferencēta pieeja. Proti, ka nākotnē ļoti svarīgi strādāt klasē, kurā bērni ir sadalīti dažāda līmeņa grupās, taču secināts, ka skolotājiem trūkst zināšanu, kā ieviest atšķirīgo pieeju. "Salīdzinājumā ar novēroto Somijā, pie mums pat klasēs ar lielu bērnu skaitu nav pedagogu palīgu, tādēļ skolotājiem vēl būtiskāk ir zināt pārbaudītas metodikas, par kurām iecerēts veidot vieslektoru vadītus profesionālās pilnveides kursus. Latvijā meklējam izeju no bezizejas, lai gan bez finansiālā resursa būs grūti," teic I.

Vesalas skolā mācās 1000 izglītojamo no tuvākās apkārtnes.

Hāgas skolas speciālās izglītības skolotāja demonstrē audzēkņa pagatavotu ģitāru. Tā kā skola nodrošina ar visiem nepieciešamajiem materiāliem, tad tas nav retums.

Skolas telpās bērni staigā zeķītēs. Pusdienas laiks, notiek pašapkalpošanās, ja arī gadās kļūmes (uz grīdas izlijis piens), tad paši satīra.

Mājturības kabinets Hāgas skolā.

Embrekte. Viņa norāda, ka pasaules, tai skaitā Somijas, pieredze liecina, ka pilnībā visus nav iespējams integrēt, tādēļ daļa mācās atsevišķi un mazskaitlīgākās klasēs, piemēram, ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem, neiroloģiskiem traucējumiem u.tml. "Arī bērniem ar viegliem garīgās attīstības traucējumiem atšķiras stundu plāni un viņu vajadzības, taču mūsu izglītības sistēma nav tik elastīga un nav tam gatava. Viena lieta ir vēlēties visus iekļaut uz papīra, bet otra – reālās iespējas," uzskata speciālā pedagoģe. Jautāta par pieredzi Ventspils 2. vidusskolā, I. Embrekte stāsta, ka klasēs ir bērni ar viegliem attīstības traucējumiem, un viņiem tiek piemērots individuāls mācību plāns. Savukārt, bērniem ar mācīšanās un valodas traucējumiem ir vienāda mācību programma ar pārējiem skolēniem. Katram no šiem bērniem jāatrod sava pieeja – uzmundrinājums, pieskāriens, ievirzīt domu u.tml., ko vislabāk var īstenots skolotājs klasē, bet ieteikt speciālais pedagogs. I. Embrekte piekrīt, ka salīdzinājumā ar kolēģiem Somijā, tur vecāki uzticas profesionāļiem, bet Latvijā daudziem trūkst izpratnes, kādas ir speciālā pedagoga funkcijas, noliedz bērna problēmas 1. klasē un palīdzību lūdz novēloti.

"Metropolijas Lietišķo zinātņu universitātes mācībspēki atzina, ka somu tautības vecāki ļoti uzticas skolotājiem kā profesionāļiem, uzklaua viņu rekomendācijas, taču lielākas problēmas ir ar imigrantiem, īpaši no Austrumeiropas un postpadomju valstīm. Šiem vecākiem ir stereotipiski aizspriedumi un bailes, ka viņu bērniem uzliks zīmogu vai kodu uz mūžu un neizprot atbalsta nozīmīgumu. Vecāki baidās, ka tādejādi bērnus sabiedrībā nepieņems," stāsta L. Polence. Viesojoties Hāgas un Vesalas pamatskolā, direktori uzsvēruši, ka ļoti daudz runā ar imigrantu bērnu vecākiem, informē par sniegto palīdzību viņu bērniem, jo izjūt pieaugušo pretestību, kas nav raksturīgi Somijas iedzīvotājiem. Latvijā līdz šim nav izdevies pilnībā mazināt vecāku bailes un neuzticēšanos, taču arvien vairāk notiek skaidrojošais darbs jau pirmsskolās par atbalsta nepieciešamību un iespējamo progresu bērna attīstībā, atzīst uzrunātie speciālisti.

I. Embrekte norāda, ka skolotājiem un skolēniem Somijā ir daudz mazāka spriedze, jo nav centralizēto eksāmenu, vien pārbaudes darbi, kur katra skola pieņem autonomu lēmumu, kā tos organizēt. "Ir jāņem vērā katra skolēna spējas un iespējas, kā tas ir Somijā, tad varam runāt par iekļaujošu izglītību, nevis no visiem sagaidīt vienādi augstus rezultātus. Latvijā uztvere ir smagnēja, bieži vispār aizmirst, ka ir un kas ir iekļaujoša izglītība, pastāv izteikta kontrole, tādēļ skolotāji vairāk uztraucas, kā sagatavos

centralizētajiem eksāmeniem un ka tik nepārkāpt noteikto vērtēšanas kārtību,” sašutumu neslēpj speciālā pedagoģe. Viņasprāt, lai laužtu stereotipus, ir jāmainās attieksmei pret citādo visos sabiedrības līmeņos, sākot no ierēdņiem, skolotājiem, vecākiem. Piemēram, arī Somijas izglītības iestādēs novērots mobings un ir dažādu atkarību problēmas, taču pie pirmajām pazīmēm tiek iesaistīti arī vecāki un skolas atbalsta komanda, smagākajos gadījumos tiek pieaicināta arī policija, stāsta L. Polence.

Cittautiešiem vispirms notiek somu valodas apguve

Latvijā pārejam uz vienotu skolu, bet ne visās mazākumtautību skolās vienādi sekmīgi mācības notiek valsts valodā. L. Polence atzīst, ka jau sen varēja izmantot ziemeļu kaimiņvalstu pieredzi, kur somu valodas apguvei skolās ir izveidota zināma sistēma, kas sekmīgi darbojas. Lai mācību procesā iekļautu bērnus ar atšķirīgu dzimto valodu, vienu gadu notiek tikai somu valodas apguve. Bijusi iespēja būt klasē, kur atradās 12 nacionalitāšu bērni un 2 speciālās izglītības skolotājas, kuras nepārzina, piemēram, arābu, franču un krievu valodu. Mācības notiek somu valodā un nodarbībās notiekošais netiek tulkots. Ja bērns somu valodu iemācās ātrāk, tad uzreiz var uzsākt mācīties arī citus mācību priekšmetus, vai attiecīgi tam velta ilgāku laiku, nekā vienu gadu.

“Skolotāji novēro, vai jaunpienākušie bērni saprot teikto somu valodā un iesaistās arī skolotāju palīgi. Bērni turpina veikt dažādus vingrinājumus, piemēram, iziet ārpus klases un izrunā mēles mežģus, skatoties planšetē, kā viņiem veicas. Esmu ievērojusi, ka Latvijā skolotāji cenšas teikto latviski uzreiz tulkot krievu vai ukraiņu valodā, taču tas nepalīdz iekļauties un nenotiek progress. Grūtāk ir pamatskolas pēdējās klasēs, kad mācību viela ir sarežģīta un jāapgūst ķīmija, fizika, bioloģija vai daudz jālasa, piemēram, vēsturē, tad viņi saprot ļoti maz. Viņiem ir daudz jāstrādā mājās vai jāapmeklē konsultācijas,” salīdzina izglītības speciāliste un piebilst, ka projekta laikā uzzinās arī pieredzi Igaunijā Narvas valodu licejā, kā atbalsts tiek sniegts divvalodīgām ģimenēm un bēgļiem igauņu valodas apgūvē.

I. Reisone stāsta, ka somi samērā nesen dzīvoja ar pārliecību, ka visi ir labi un visi ir vienādi, bet tagad sapratuši, ka tā gluži nav un visi nav vienādi: “Somi pastiprināti domā par savas valodas saglabāšanu un imigrantiem vispirms māca somu valodu. Piemēram, vienā no skolām, kuru apmeklējām, mācās 29 nacionalitāšu bērni. Bērniem ir valodas barjera, tāpat ir mācīšanās traucējumi.”

Raksturojot situāciju Ventspils izglītības iestādēs, I. Reisone stāsta, ja logopēdi sadarbojas, sākot no pirmskolas, tad ir pēctecība, kam ir liela nozīme, taču svarīga ir vecāku iesaiste.

“Patlaban uz skolām, kur mācību programmu apgūst latviski, arvien vairāk tiek vesti bērni no ģimenēm, kur abu vecāku dzimtā valoda ir krievu valoda. Šī ir nopietna tendence, jo bērnam latviešu valoda ir kā svešvaloda. Diemžēl problēmas risinājums lielā mērā gulstas uz logopēda pleciem, un mums viņiem ir jāmača latviešu valoda, lai spētu apgūt citus mācību priekšmetus. Logopēds strādā ar visu valodas sistēmu – lasīšanu, rakstīšanu, ar vārdu krājumu. Ja klasē ir 26 bērni un nav skolotāja palīga, tad skolotājam arī nav laika strādāt ar bērniem, kuri neprot latviešu valodu. Ir jārod risinājums valsts mērogā un nepietiek ar deklarēto, ka visiem ir jāprot valoda, tajā pat laikā samazinot latviešu valodas stundu skaitu. Visa pamatā ir valoda un pašiem ir jāciena sava valoda,” uzsver I. Reisone un piebilst, ka no somiem ir jāmačās, kā sakārtot vidi un sadarboties ar vecākiem, bet neaizmirst uzsist sev uz pleca, ka protam strādāt.

Par prasmi strādāt liecina arī lekļaujošās izglītības atbalsta centra izveidošana pirmsskolas vecuma bērniem un jaunāko klašu skolēniem, kas savu darbību Ventspilī sāks no novembra. Centrā strādās speciālās izglītības skolotājs, skolotājs – logopēds, sociālais pedagogs un izglītības psihologs, tādejādi sniedzot atbalstu bērniem, viņu vecākiem un pedagogiem, ja nepieciešamo speciālistu nav izglītības iestādē. **SV**

Skolēni mūzikas stundās patiešām muzicē.

Diemžēl problēmas risinājums lielā mērā gulstas uz logopēda pleciem, un mums viņiem ir jāmača latviešu valoda, lai spētu apgūt citus mācību priekšmetus.